

Ба 69819 ДР

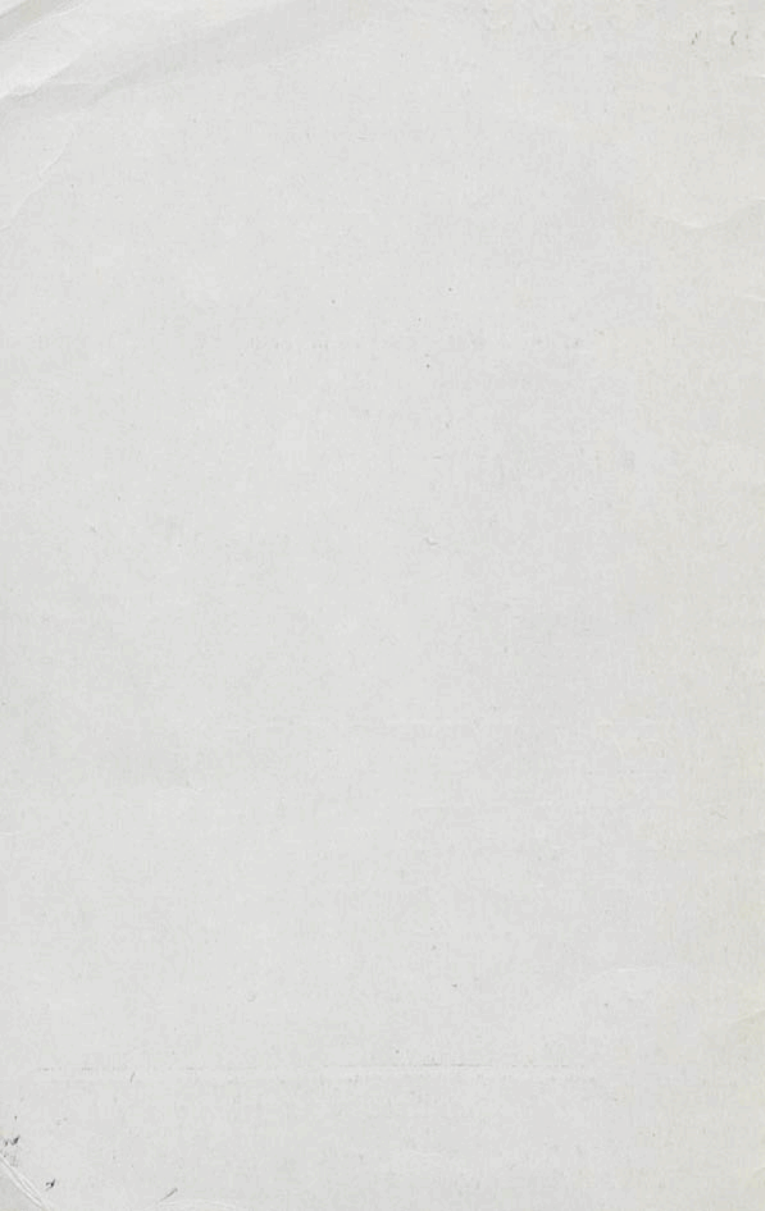
ВИДАТНІ ДІЯЧІ
КУЛЬТУРИ
ПРО
Т. Г. ШЕВЧЕНКА

*Якуб
Колас*

БЛАГОТВОРНИЙ
ВПЛИВ
ВЕЛИКОГО СПІВЦЯ

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

Ба 69819 Др-

Якуб Колас

**БЛАГОТВОРНИЙ
ВПЛИВ
ВЕЛИКОГО СПІВЦЯ**

Ба 69819

1961

Видавництво
Академії наук УРСР.
Київ 1961

Доповідь Якуба Коласа прочитана на VI Пленумі Правління Спілки радянських письменників СРСР, присвяченому 125-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка.

Подається за книгою «Т. Г. Шевченко в критиці», Держлітвидав України, К., 1953.

25. 0 4. 2009

Троста, хвилююча деталь з життя великого поета: хлопчик-підліток, років 15—16-ти, в числі дворових поміщика Енгельгардта, царського чиновника, йде пішки, «етапом», з Варшави до Петербурга. Пан поїхав у кареті, а кріпаки шкандибають пішки: навіщо панові зайві витрати? Йде хлопчик-підліток, призначений для слугування до поміщика-самодура. Одна його нога в чоботі, друга — боса. Його розумний, уважний погляд зупиняється на краєвидах Польщі й Литви, на лагідних і різноманітних пейзажах Білорусії, що часто міняються. Він несе в своєму серці якусь потаємну тяжку думу. Далеко лишилася рідна, кохана країна, що зогривала його безрадівне дитинство ласкавим українським сонцем.

Він не знає, куди йде і куди взагалі занесе його сувора доля. В перєбігу дорожніх картин і зустрічей з новими людьми, з незнайомими селищами й містами він завжди і всюди бачить одне: поневолений, як і сам він, народ і його гнобителів, бідність і розкіш, неволю й свавілля. Він прислухається до розмов, до оповідань, пісень і дум народу, в яких так

сильно звучить споконвічне горе і ненависть до гнобителів. Його молоде, чуйне серце, якому призначено відчувати биття мільйонів сердець великого трудового народу, пожадливо вбирає в себе це горе й ненависть, мрії й сподівання народу, як вбирає висушена спекою земля живлющу вологу грозових дощів. З перших днів дитинства, поневіряючись, спостерігав життя юний Тарас Шевченко, геніальний кобзар українського народу. Так зростає його життєвий досвід, так виникає джерело його своєрідної поезії, зливої з поезією народу. Цим спостереженням народного горя, пригніченості і безправ'я, протесту і ненависті до гнобителів визначається основний тон і характер поезії Шевченка.

Поезія Шевченка близька й зрозуміла білоруському народові: адже так багато спільного в історичній долі білорусів та українців. І ті, і другі однаковою мірою терпіли гніт литовських князів і польських королів. І ті, і другі протягом довгих століть разом боролися проти своїх гнобителів — польських поміщиків і магнатів.

Цілий ряд селянських повстань на Україні і в Білорусії проходив у тісній взаємодії. Так, у південній частині Білорусії, що прилягає до України, селяни зібрали великий загін під керівництвом українця Небаби. Він палив і громив панські садиби й костьоли. Разом з ним боролися білоруські загони під керівництвом Непалича, Кривошапки й Гаркуші. Героїчно билися білоруські селяни разом з українськими козаками під Пінськом, Мозирем і Бобруйськом. Вони гинули в нерівній бороть-

бі з Польщею, волюючи вмерти, ніж терпіти панську неволю. І незмінно в критичні моменти під час непосильної боротьби приходив їм на допомогу могутній російський народ. Знаменита Запорізька Січ, де голота, «тяглі» люди, знаходили захист від тяжкого гніту своїх гнобителів, як обітована земля, вабила до себе непокірних шукачів волі не тільки з України, але й з Білорусії. Соціальне безправ'я і національний гніт царського самодержавства важко лягали на український і білоруський трудовий народ.

Спільність історичної долі та інтересів обох народів породжувала і спільні мотиви народної творчості. Ось чому поезія Шевченка, витікаючи безпосередньо з живих джерел фольклору й особистого спостереження життя, глибоко революційна по своїй суті, щира й проста в своєму вираженні, так палко сприймалася трудящими масами білоруського народу і знаходила живий відгук у їх серцях.

Цілий ряд віршів геніального українського кобзаря, співця й трибуна поневоленого народу, непокірного бунтаря, дістав широке розповсюдження серед білоруського народу. Вони вільно й природно входили в золотий фонд його культури. Народний поет Білорусії Янка Купала вперше познайомився з поезією Шевченка з уст свого народу. Ще в дитячі роки запам'ятав він пісню кобзаря з поеми Шевченка «Гайдамаки», не знаючи ще автора:

Од села до села
Танці та музики.

В дореволюційний час серед білоруських

студентів та інтелігенції, що вийшла з надр трудового народу, особливо серед учителів, пісні Тараса Шевченка були надзвичайно популярні. Широкою популярністю користувалися пісні «Реве та стогне Дніпр широкий», «Заповіт» та інші. Тексти цих пісень, окремі слова і вирази зазнали деяких змін. Іноді українське слово замінювалося білоруським або ж вимовлялося на білоруський лад. Непідробна щирість почуття, глибока народність цих пісень, задушевна простота, часом овіяна сумом, вводили в своєрідний світ настроїв, зворушували й хвилювали. Пісні Шевченка, як свої рідні, широко співав білоруський народ, видозмінивши їх відповідно до особливостей своєї мови.

Багато народних білоруських пісень, рекрутські пісні, пісні про сирітську долю, чумацькі пісні явно перегукуються з творами геніального українського поета. Так, у Шевченка в поемі «Сова» говориться:

Ой привезли до прийому
Чуприни голити.

У білоруській пісні:

Везуть мене до прийому...
Ох, підбрили, підголили
І на воза посадили...

У Шевченка у тій самій поемі:

...Стали хлопів
В кайдани кувати
Та повезли до прийому
Битими шляхами.
Пішла й вдова з матерями
З дрібними сльозами.

У білоруській пісні:

По доріженьці рекрут ведуть
З колодками та набитими,
А за ними вслід жінки ідуть,
Все жінки ідуть із дітками.

Таких прикладів багато.

Чи ж могла молода білоруська поезія, що ввібрала в себе, в лиці своїх найбільш передових представників, революційний і демократичний дух народної творчості,— чи ж могла вона залишитися поза впливом рідної їй за змістом і за формою творчості геніального українського поета? Звичайно, ні. Вже в перших віршах Янки Купали і Якуба Коласа відчувається гнівний голос Тараса Шевченка, коли вони виступають проти царського гніту й багачів-поміщиків, які будують свій добробут на непосильному труді й поневоленні трудового народу. У Тараса Шевченка вчилися поети знаходити гнівні й безпощадні слова, спрямовані проти народних гнобителів. Знамениті шевченківські вірші:

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами? —

викликають у пам'яті цілий ряд віршів білоруських поетів.

У Якуба Коласа:

Ой, ви думи, думи,
Серця мого рани!
Чи ви мої діти,
Чи ви ким наслані?

У Янки Купали:

Співи мої, співи!
Мого суму діти,
Коли ж вам надійде
Година радити.

Ті ж шевченківські мотиви чуються і в вірші Купали «Пісні мої плачуть»:

Страшно стогнуть ріки,
Збурені весною;
Пісні мої плачуть,
Голосять зі мною.

Вплив шевченківських «Дум» на творчість названих поетів, як це видно з наведених віршів, очевидний. Найбільш повно вплив Шевченка виявляється в дореволюційній творчості Янки Купали. Перші дві збірки своїх віршів Купала називає «Жалейка» й «Гусяр». У самих цих назвах чується перегук з шевченківським «Кобзарем». Шевченко — улюблений поет Янки Купали. Той інтерес, який виявляв Купала до віршів геніального кобзаря, свідчить про це. Ще в 1906 році він перший у білоруській літературі перекладає вірш Тараса Шевченка «Минають дні, минають ночі» на білоруську мову. В 1909 році, в день дев'яностоп'ятиріччя з дня народження великого поета, він пише вірш «Пам'яті Тараса Шевченка» і сам свідчить про своє захоплення поезією Шевченка і про вплив її на білоруську літературу:

Й до нас твоє слово не раз долітало,
Ми слухали втішно, що мовить сусід.

У другому своєму вірші, також присвяченому великому Кобзарю, він пише:

Його «батьком» охрестила
Пам'ятна Україна.
Ех, і нам будь батьком милим,
Українцю славний!
Спів твій, линучи здалека,
Прозвучав не вузько,
Він луною відгукнувся
В серці білоруським.

Працюючи над перекладами Шевченка, Купала познайомив молоде покоління білоруських поетів з творчістю великого українського поета. І поетична молодь учиться в Шевченка. Одну із значних своїх поем, створених в молоді роки, Купала написав на українському матеріалі, запозичивши її сюжет з білоруського фольклору. Поема ця називається «Бондарівна» по імені молодої козачки-красуні — дочки Бондаренка. Дія відбувається на Україні. В корчмі веселиться козацька молодь, в тому числі й Бондарівна. З'являється пан Потоцький з Канева, деспот і нестримний розпусник, із своїми гайдуками. Він звертає увагу на Бондарівну і чіпляється до неї. Обурена дівчина б'є пана по обличчю. Розлючений Потоцький скликає дружину, щоб відомстити козакам і Бондарівні за безчестя. Бондарівну ловлять гайдуки й приводять до Потоцького. Потоцький показує Бондарівні розкішний стіл і все багатство панського палацу. Взявши заряджену рушницю, Потоцький запитує, що вибирає дівчина: чи жити з ним у розкошах, чи бути забитою? Горда Бондарівна відхиляє багатство і пана разом з ним. Потоцький убиває її. Дика розправа з Бондарів-

ною викликає обурення і повстання народу проти панського насильства й гніту:

Задиміли у пожежах
Панські садиби.
Полилася кров рікою
На луги, на скиби.

Поема ця характерна з точки зору інтересу Янки Купали до України. Безперечно, інтерес цей викликаний поезією Тараса Шевченка. По-друге, поема характерна і в тому відношенні, що сюжет її запозичений, як було зауважено, з фольклорних білоруських записів. Безперечно також, що переказ про Бондарівну перейшов до нас із України. На тому самому українському матеріалі написав Купала вірш «Я козак — та не той, що бідноту карав, а козак, що колись за свободу стояв». Цей вірш є відгуком тих шевченківських віршів, у яких оспівується запорізьке волелюбне козацтво.

У багатьох віршах Купали, спрямованих проти царів, деспотів та гнобителів народу, виразно чується гнівний голос великого співця українського народу:

На нашім хитрім світі
Усяк живе народ:
Один живе по-людськи,
Другий живе, як скот.
Один другим торгують,
Купують, як той квас,—
Підніжки підбивають
Стоячому не раз.

Ці рядки Купали нагадують початок з поеми Шевченка «Сон»:

У всякого своя доля
І свій шлях широкий:

Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком —
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.
Той тузами обирає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата.

У поемах Шевченка «Марія», «Неофіти» та інших стрічаються рядки, сповнені іронії й сарказму, спрямовані проти бога, який поблажливо дивиться на злочини й знущання над народом. Такі самі твори є й у Янки Купали: назвемо «Якби я був князь», «Слугам алтарним» та ін.

Рідна Україна, її сучасність і історичне минуле, пристрасна любов до неї, до свого народу, сум і туга в розлуці з ними з незвичайною художньою силою відбиті в багатьох творах Тараса Шевченка. Ці ж почуття до своєї рідної країни виражені в віршах Янки Купали «Я від вас далеко», «Моя молитва», «Привіт» та ін.

Гостро й нещадно бичує Шевченко деспотів-царів і дармоїдське тупе духівництво. Ці мотиви великою мірою властиві й поезії Янки Купали. У Шевченка ми знаходимо вірші, в яких звучать біль і гіркота, викликані тим, що сини своєї країни забувають про неї. Ці мотиви звучать і в багатьох творах дореволюційної білоруської поезії.

Про вплив Шевченка на білоруську поезію, і зокрема на поезію Янки Купали та Якуба

Коласа, говорить і сама поетична форма їхніх творів.

У Шевченка в поемі «Тополя»:

Защербече соловейко
В лузі на калині,—
Заспіває козаченько,
Ходя по долині.

У Купали в вірші «Над рікою в спокою»:

Над рікою в спокою
Зацвітала калина,—
У селі за рікою
Виростала дівчина.

У Шевченка:

Не щербече соловейко
В лузі над водою,
Не співає чорнобрива,
Стоя під вербою.

У Купали:

Перестала калина
Квіточками пишатись,—
Перестала дівчина
Із коханим стрічатись,

Таких паралелізмів, що зближують поезію Шевченка з поезією Купали, можна знайти багато. Своєрідний ритм шевченківської поезії, характерний для неї семистопний хорей з цезурою після четвертої стопи, заміна хорея ямбом або амфібрахієм, багатство внутрішніх рим — все це характерне і для поезії Янки Купали:

Торбу в руки, тільки й думки:
«Дадуть — не дадуть».
Давнім слідом дід за дідом
Старцювать ідуть.

Поетичні образи, елементи пейзажних зарисовок у білоруській поезії значною мірою навіяні поезією великого українського поета.

Цим коротким оглядом далеко не повно вичерпуються спільні риси, що зближують і ріднять поезію Шевченка з білоруською поезією. Білоруська поезія росла й розвивалася під впливом ідей революційних демократів, під благодотворним впливом поезії великих російських майстрів художнього слова, чия творчість своїм корінням глибоко вросла в широкі шари трудового народу. Білоруські поети ввібрали й ті поетичні устремління, які так яскраво виражені в творчості великого українського співця-демократа й революціонера.

Глибокі сліди впливу Шевченка носить на собі поезія Павлюка Труса. Павлюк Трус — білоруський поет післяжовтневого часу, молодий і дуже талановитий, помер 25-річним юнаком. Серед небагатьох речей, які лишилися після смерті поета, зберігся екземпляр «Кобзаря». Це більш ніж настільна книга Павлюка Труса. Він ніколи не розлучався з нею і носив її з собою. Численні помітки в книзі свідчать про ту увагу й любов, які Трус відчував до поезії великого поета. Про це ж говорить і той факт, що Трус знав напам'ять майже весь «Кобзар».

Велика Жовтнева соціалістична революція, знявши окупи царської цензури, широко й гостинно розкрила двері могутній поезії українського співця і зробила її надбанням усіх трудящих Радянського Союзу. На поезії «Кобзаря» ріс і розвивався поетичний талант Труса. Простоти, народності, музики вірша і

всієї тієї чарівності, що так хвилює читача в поезії Шевченка, вчився він у великого українського кобзаря. Канву багатьох шеченківських поем кладе він в основу своїх творів. Він широко і вміло використовує прийом Тараса Шевченка і вплітає в тканину твору народні пісні, вміло підбираючи їх, зберігаючи повну гармонію між ними і твором.

Павлюк Трус залишив ліричні вірші, написані з почуттям справжнього поета; великих, цілком закінчених поем з визначеною поетичною цілеспрямованістю у Павлюка Труса майже нема. Його твори — це ескізи, зарисовки, які свідчать про велике поетичне обдарування. В них стільки теплоти, щирого поетичного почуття і стільки шевченківського колориту, що іноді важко відрізнити їх від шевченківських віршів. Україна, українські степи, моголи, хати в вишневих садках дуже часто згадуються в віршах і незакінчених поемах Труса, як, наприклад, у його поезії «Прощання»:

Згадаеш ниви України
І співи голосні дівчат.
Упала нічка на долини,
Вже спять в тумані вітряки,
Заводять пісню парубки,
У вишнях журяться хатини,
Тополі ж слухають слова,
Піднісни голови високі:
«Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива».

Тон і ритмічний рисунок поезії Шевченка з усією її своєрідністю, використання характерного для Шевченка розміру, поетичні прийоми паралелізму — все це широко запозичене молодим білоруським поетом у Тараса

Шевченка. От, наприклад, уривок з кращої його поеми «Десятий фундамент»:

Розійшлися під горою
Три дороги в полі.
По якій же моя доля?
По якій недоля?
Не калина над водою
Похилила гілля —
Плаче мати серед поля,
Проклинає долю.

Від Шевченка запозичає Трус прийом — починати новий рядок вірша словом, яким закінчується попередній рядок. Наприклад, у Шевченка в вірші «На вічну пам'ять Котляревському»:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гне з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.

У Труса:

Похилила над водою
Тонкий стан калина,
Під калиною дівчина
Русу косу чеше...

У наведених прикладах звертає на себе увагу не тільки текстуальна близькість Труса до Шевченка, але й запозичення шевченківських образів. У цьому запозиченні Трус іде далі. Іноді він цілком бере шевченківські рядки і навіть цілі строфи, трохи варіюючи їх.

У Шевченка:

Вітер в гаю нагинає
Лозу і тополю...

У Труса:

Вітер в гаю нагинає
Тонкую калину...

У Шевченка:

І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.

У Труса:

Вже ніч упала на поляну,
Зелений гай не гомонів.
Неначе в синім океані,
У небі місяць плив і плив...

Дуже високо цінив Шевченка білоруський поет Максим Богданович, видатний майстер поетичного слова і серйозний критик. Так само, як і Павлюк Трус, Богданович помер молодим. Рівно 25 років тому він написав дві статті, присвячені геніальному авторові «Кобзаря». Одна з них — «Краса і сила» — являє собою спробу дослідження поезики Т. Г. Шевченка. Цю статтю він починає словами:

«Є зорі, які так близькі одна до одної і так рівно зливають своє світло, що здаються нам одним нерозривним цілим. «Подвійними зорями» називаються ці світила. Їхня доля стала долею музи Шевченка і української народної поезії. Подвійною зорею світять вони в світі мистецтва й краси».

Зробивши детальний аналіз ритміки поезії Шевченка, відзначивши її своєрідні особливості, Богданович приходить до висновку, що «в особі Шевченка світова література має поета з віршем мелодійним і витонченим, поета,

який красу своїх творів будував не на ефектних засобах поетичного впливу», що поезія Шевченка «зовні проста, скромна, повна внутрішньої, прихованої, не всякому погляду приступної краси».

В другій своїй статті, присвяченій сторіччю з дня народження Шевченка, Максим Богданович говорить: «Звичайно, ті глибоко національні форми, в які вкладено цей загальнолюдський зміст, багато більше скажуть серцю українця, ніж людині іншої народності. Але й цій останній Шевченко не буде чужим і незрозумілим, і в її душі вірші українського поета знайдуть собі відгук, бо під їх своєрідним чеканом криється повноцінний метал духовної культури, спільної для всіх цивілізованих народів».

Максим Богданович займався також перекладом віршів Шевченка на російську мову. Ним перекладені вірші «В неволі», «В неволі тяжко», «А. О. Козачковському», «І небо невміте, і заспані хвилі», «Готово, парус розпустили».

Це у загальних рисах короткий огляд основних моментів впливу Шевченка на білоруську поезію. Це — перша спроба усвідомити роль Тараса Григоровича Шевченка в розвитку білоруської поезії. Але й сказане вище достатньо яскраво свідчить про те, яку велику й позитивну роль зіграла творчість геніального кобзаря в розвитку білоруської поезії.

125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка викликало величезний інтерес з боку білоруських поетів до літературної спадщини ве-

ликого співця українського народу. Палко відгукнулись вони на цю знаменну дату. Вони поставили перед собою завдання — дати повний і повноцінний переклад «Кобзаря» на білоруську мову. Білоруський народ, який співав і співає пісні Т. Шевченка, часто не знаючи їх автора, має право вимагати від своїх поетів, щоб вони дали йому любиму ним поезію співця братнього народу білоруською мовою, дали її у всій красі і силі, в усій її своєрідності. Вся сила й глибина поезії Шевченка, багатство барв і звуків відкрилися нам у цій роботі, в процесі переборення тих, часом величезних, труднощів, з якими зв'язане перекладання віршів Шевченка на білоруську мову, незважаючи на близькість української й білоруської мов. Ми ставили перед собою завдання: дати переклад, близький до оригіналу, зберігши всі особливості поетичних прийомів, поетичну простоту і ясність, музику й співучість шевченківської поезії. Ми уважно й багато працювали, переборюючи всі труднощі перекладу, маючи на меті дати справжнього Шевченка білоруською мовою. Ці труднощі в основному, мені здається, переборені.

Тарас Григорович Шевченко, чия муза була цілком віддана трудовому народові, непохитний борець за волю народу, поет, який мав повне право сказати, звертаючись до своєї сучорої долі:

Ми не лукавили з тобою,
Ми прямо йшли, й у нас нема
Зерна неправди за собою,—

в наші дні вирисовується на весь гігантський поетичний зріст перед багатонаціональним, ба-

гатомільйонним радянським читачем. Він з гідністю і з правом займає місце поряд з Пушкіним, Міцкевичем, Гете, Сулейманом Стальським, Некрасовим, Байроном і Шота Руставелі. Вільний радянський народ, як ніякий інший народ у світі, цінить щирих і великих синів людства, великих художників слова всіх часів і всіх народів, бо радянський народ — гідний спадкоємець культури людства.

Б 61869
9

Якуб Колас

Благотворное влияние великого певца
(На украинском языке)

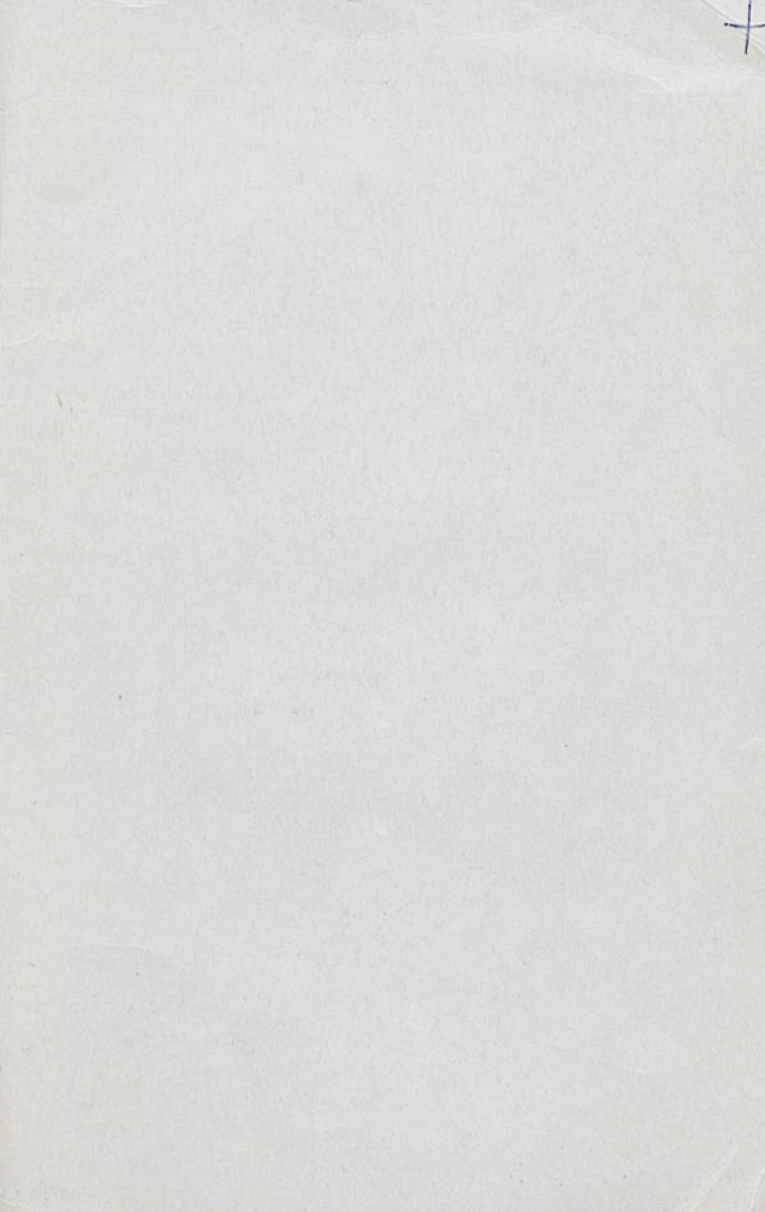
Редактор *М. Л. Мандрика*

Технічний редактор *О. О. Кадашевич*

Коректор *С. П. Чарчян*

БФ 15239. Зам. № 233. Вид. № 58. Тираж 16 000.
Формат паперу 70×92¹/₂₀. Друк. аркушів 0,625.
Обліково-видавн. аркушів 0,6. Умовно-друк. аркушів 0,73. Підписано до друку 1.III 1961 р.
Ціна 2 коп.

Друкарня Видавництва АН УРСР, Київ, Репіна, 4.

2 коп.

Бел. народна
Душман.

0000000 1962534

1964 г.

Бел. народна

Душман.

1964 г.